शोध निर्देशक
शंकर सुब्बा
सह-प्राध्यापक

'नगर सभाको पाँचौं दिन' लघुकथा सङ्ग्रहको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
गीता शर्मा
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली विभाग
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
काठमाडौं, २०६९

कृतज्ञताज्ञापन

"नगर सभाको पाँचौ दिन लघुकथा सङ्ग्रहको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली विषयका दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु श्री शंकर सुब्बाको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा व्यस्तताका बाबजुद पनि आफ्नो अमूल्य समय खर्चेर निरन्तर रूपमा अनेक सल्लाह सुझाव दिएर सही मार्ग प्रदर्शन गराउनु हुने गुरु सह.प्रा. श्री शंकर सुब्बा प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । यस शोधपत्रको अध्ययन प्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधकार्य गर्ने सु-अवसर प्रदान गर्ने नेपाली विभाग रत्नराज्यका विभागीय प्रमुख सह. प्रा. डा. श्री रामप्रसाद ज्ञवालीका साथै सम्पूर्ण गुरूप्रति आभारी छु ।

शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आवश्यक सामग्रीका साथ सल्लाह सुझाव दिएर सहयोग गर्नुहुने शोधनायक गोरख बहादुर सिंह र उहाँका भतिजा भुवन के.सीप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

अध्ययनका सिलसिलामा हरेक समस्यासँग जुधेर मेरा लागि सधैं सही मार्ग प्रदर्शन गर्नुहुने जीवनसाथी श्री प्रदिप गौतम र पूज्य माता-पिताप्रति सदा सर्वदा ऋणी छु ।

लेखनकै क्रममा मन, वचन र कर्मले सहयोग पुऱ्याउनु हुने आदरणीय गुरु श्री रामेश्वर अर्याल, श्री विष्णु ज्ञवाली, श्री उमेश प्रसाद घिमिरेका साथै यस शोधपत्रलाई शुद्धसँग टङ्कन गरि दिनु हुने श्री सहदेव महर्जनप्रति कृतज्ञ छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली विभाग, रत्नराज्य लक्ष्मी क्याम्पस समक्ष पेस गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०६५/६६

....

गीता शर्मा

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं

परीक्षा क्रमाङ्क- ४०००२५

रजिष्ट्रेसन नं.६-१-५२-२५०-९७

शोध निर्देशकको सिफारिस

"नगरसभाको पाँचौ दिन लघुकथा सङ्ग्रहको अध्ययन" शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि शोधार्थी गीता शर्माले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । निकै लगनशीलतापूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०६९/ /

....

सह. प्रा. शंकर सुब्बा

नेपाली विभाग

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस,
नेपाली विभाग
प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विभाग रत्नराज्य लक्ष्मी क्याम्पसकी छात्रा गीता शर्माले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नु भएको **नगर सभाको पाँचौं दिन लघुकथा सङ्ग्रहको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका निम्ति स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

शोध निर्देशन

....
शंकर सुब्बा
सह-प्राध्यापक
शोध निर्देशक

....

डा. रामप्रसाद ज्ञवाली
सह प्रध्यापक
विभागीय प्रमुख

....

डा.वेदव्यास उपाध्याय
बाह्य परीक्षक

मिति : २०६९/

सङ्क्षिप्त शब्द सूची

क्र.सं.	:	क्रम सङ्ख्या
गा.वि.स.	:	गाउँ विकास समिति
वि.सं	:	विक्रम सम्वत्
सा.प्र	:	साझा प्रकाशन
पृ.	:	पृष्ठ
स्व.	:	स्वर्गीय
एन.जि.ओ	:	गैर सरकारी संस्था
आइ.एन.जि.ओ	:	अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था
प्र.अ.	:	प्रधानाध्यापक
प्र.जि.अ	:	प्रमुख जिल्ला अधिकारी
पाँ.सं.	:	पाँचौ संस्करण

विषयसूची

परिच्छेद : एक

पृष्ठ नं.

१. शोधपरिचय **१-५**

१.१ विषयपरिचय १

१.२ कथन समस्या २

१.३ शोधकार्यको उद्देश्यहरू २

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ शोध कार्यको औचित्य र महत्व ४

१.६ शोध कार्यको सीमाङ्कन ४

१.७ शोध विधि ४

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा ५

परिच्छेद : दुई

२. गोरखबहादुर सिंहको रचनाधर्मिता **६-११**

२.१ जन्म, बाल्यकाल र मृत्यु ६

२.२ पारिवारिक पृष्ठभूमि तथा बाल्यकाल ६

२.३ शिक्षादीक्षा ७

२.४ दाम्पत्य जीवन र आर्थिक स्थिति ७

२.५ गोरखबहादुर सिंहको व्यक्तित्वः ८

२.६ लघुकथाकार व्यक्तित्वः ८

२.७ सम्मान तथा पुरस्कार ९

२.८ निष्कर्ष १०

परिच्छेद : तीन

३. लघुकथाको सैद्धान्तिक स्वरूप **१२-७०**

३.१ लघुकथाको अर्थ र परिभाषा १२

३.२ लघुकथाको स्वरूप १८

३.३ लघुकथाका तत्वहरू २४

३.४ लघुकथाको अन्य विधासँग सम्बन्ध २९

३.४.१ लघुकथा र कथा २९
३.४.२ लघुकथा र परिकथा ३१
३.४.३ लघुकथा र लघुनाटक ३२
३.४.४ लघुकथा र मुक्तक ३३
३.४.५ लघुकथा र चुट्किला ३५
३.४.६ लघुकथा र टिप्पणी वा निबन्ध ३६
३.४.७ लघुकथा र गजल ३७
३.५ नेपाली साहित्यमा लघुकथाको ऐतिहासिक परम्परा ३९
३.५.१ उद्भव-प्रक्रिया ३९
३.५.२ परम्परागत अवधारणा ३९
३.५.३ आधुनिक अवधारणा ४१
३.५.४ नेपाली साहित्यमा लघुकथाको विकासप्रक्रिया ४४

परिच्छेद : चार

४. 'नगरसभाको पाचौं दिन' लघुकथा सङ्ग्रहको सर्वेक्षणात्मक अध्ययन ७१-१३८
४.१ विषय प्रवेश ७१
४.२ 'नगर सभाको पाचौं दिन' लघुकथा संग्रहमा संकलित लघुकथाहरूको सूची ७२
४.२.१. 'अछुत परिकार' ७३
४.२.२. 'अजम्बरी गाई' ७४
४.२.३. "अमृत मन्त्रीका भान्जा परेनन्" ७५
४.२.४. 'अम्बाको रुख-मुर्दावाद' ७६
४.२.५. 'आइडिया' ७७
४.२.६. 'आधुनिक विचार' ७८
४.२.७. 'आलू-प्याज/प्याज आलु' ७९
४.२.८. 'इज्जत यन्त्र' ८०
४.२. ९. 'उत्तर आधुनिक बनाश्रम' ८१
४.२.१० 'उदार मन' ८२
४.२.११. 'उन्मुक्ति' ८३
४.२.१२. 'काँचो हलुवाबेद' ८४

४.२.१३. 'कार्यालय सरेको सूचना'	८५
४.२.१४. 'कि चल्छ लोकसेवामा पनि?'	८६
४.२.१५. 'कुइँकेल सरको सक्रियता'	८७
४.२.१६. 'कुबेलाको बुद्धि'	८९
४.२.१७. 'कृष्ण बहादुरहरू'	९०
४.२.१८. 'कोर्न नसकिने सीमा रेखा'	९१
४.२.१९. 'कङ्गारुको सिकार'	९२
४.२.२०. 'चिरा परेको खेत'	९३
४.२.२१. 'जोडिएको घर'	९४
४.२.२२. 'टाउको दुःखेको औषधी'	९५
४.२.२३. 'ठाडो ओरालो'	९६
४.२.२४. 'तिमीले मलाई.....'	९७
४.२.२५. 'दक्कल साबको अक्कल'	९८
४.२.२६. 'दिनचर्या'	९९
४.२.२७. 'दुईभाषे सूचना पार्टी'	१००
४.२.२८. 'धर्मनिर्वाह'	१०१
४.२.२९. 'नगर सभाको पाचौँ दिन'	१०२
४.२.३० 'नियत'	१०४
४.२.३१ 'निरन्तरता'	१०५
४.२.३२ 'नीलजाई र निर्मला'	१०६
४.२.३३. 'पदोन्नति'	१०८
४.२.३४. 'पूरक पहिरन'	१०९
४.२.३५. 'प्रजातन्त्र'	११०
४.२.३६. 'फरक पर्ला र ।'	१११
४.२.३७. 'बाजी'	११२
४.२.३८. 'बिर्खे बिग्रन्छ क्यारे † '	११३
४.२.३९. 'बेवारिस घोषणा पत्र'	११४
४.२.४०. 'भन्याङ्'	११५

४.२.४१. 'भाग्यरेखा' १९६
४.२.४२. 'भोटेताल्चा' ११६
४.२.४३. 'मधुवार्ता' ११८
४.२.४४ 'मयूरपङ्खी कलम' ११९
४.२.४५. 'मोह' १२०
४.२.४६. 'मोहरको फिर्ती' १२१
४.२.४७. 'मौसम ⁄ बेमौसम' १२२
४.२.४८. 'रमाना' १२३
४.२.४९. 'शङ्कानिवारण' १२४
४.२.५०. 'शुभाशिष्' १२५
४.२.५१. 'सक्कली पेटी' १२६
४.२.५२. 'सक्रिय उद्धार' १२७
४.२.५३. 'समाधान' १२८
४.२.५४. 'समान स्केलको भुइँचालो' १२९
४.२.५५. 'सरल रेखा' १३०
४.२.५६. 'सर्वसम्मत सरुवा' १३१
४.२.५७. 'साइकल नियति' १३२
४.२.५८ 'साथीको खोजीमा' १३३
४.२.५९. 'साहुजीको चारो' १३४
४.२.६०. 'सुकुम्वासी' १३५
४.२.६१. 'सुरक्षा फिर्ती' १३६
४.२.६२. 'विक्रम टेम्पोको धुँवा' १३७
४.२.६३. 'हिँउदको आरुबोट' १३८

परिच्छेद : पाँच

५. निष्कर्ष तथा उपसंहार १३९-१४१

सम्भावित शोध शीर्षकहरू

सन्दर्भसूची

सन्दर्भसूची

अधिकारी शारदा, (२०५८) विषय र प्रस्तुतिको दृष्टिमा आजका लघु लघुतम कथाहरू **गुञ्जन**, (वर्ष ५: अङ्क ३: भदौ) ।

आचार्य गिरीराज, (२०३९) **जगदीश नेपालीका केही लघुकथाहरू,** भूमिकाबाट ।

कसजू, विनय कुमार (२०६५-बैशाख) **प्रतिनिधि नेपाली लघुकथाहरू,** सिन्धुली : विवेक सिर्जनशील प्रकाशन ।

कोइराला, कुलचन्द्र (२०६२-पुस) **शब्द संयोजन,** (१ वर्ष २, अङ्क ९, पूर्णाङ्क २१) ललितपुर : सङ्ग्रह खोटाङ राष्ट्रिय वाङमय कला प्रतिष्ठान ।

कोहली नरेन्द्र, (२०५८ वैशाख) **सारांश**, (अङ्क २:) ।

गौतम कृष्ण, (२०४७) "हस्ताक्षर माथि हस्ताक्षर," **हस्ताक्षर** ले, आमोददेव भट्टराई, (काठमाडौँ, कटुञ्जे प्रेस) ।

गौतम लक्ष्मणप्रसाद, (२०५५) "लघुकथाको स्वरूप संरचना, र तत्व" **मधुपर्क,** (पूर्णाङ्क ३६२ भदौ) ।

जिब्रान खलिल मन्त्री, (ई. १९९५) वटोही, पाँ.सं., ले., (दिल्लीः **सस्ता साहित्य मण्डल,** प्रकाशन), प्रशाशकीयबाट ।

जेम्सथोमस, (२०५८, वैशाख) **सारांश,** (अङ्क २,) ।

निखिल निमेष, (२०५९ वैशाख-असोज) "लघुकथा लेखन" **प्रसून,** (वर्ष २: संयुक्ताङ्क ४ ।

पन्थी भाउ, (वैशाख २०५५) लघुकथाको सरोकारमा, **कान्तिपुर कोसेली,** (शनिवार ५) ।

पोखरेल प्रा. बालकृष्ण र अरु, (वैशाख २०५५) सम्पा **नेपाली बृहत शब्दकोश**, चौ सं., (काठमाडौँ, ने.रा.प्र.प्र. ।

पोखरेली, ईश्वरी प्रसाद (२०६०) 'लघुकथाकार विनय कुमार कसजुका कथाकृतिको विश्लेषण र मूल्याङ्क न.त्रि.वि. अप्रकाशित शोध पत्र ।

पौडेल, धर्ममान (२०५६) 'गोरख बहादुर सिंहको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्व' त्रि.वि. अप्रकाशित शोध पत्र ।

प्रभाकर विष्णु, (ई.स. १९८२) "आपकी कृपा है", **लघुकथासङ्ग्रह,** दिल्ली: दिशाप्रकाशन ।

ब्राजाकी मनु, (२०५३) "तेस्रो आँखाको दर्पणमा नियाल्दा" **तेस्रो आँखा,** ले. रवीन्द्र समिर, (काठमाडौँ: इन्द्रणी अफसेट) ।

भट्टराई गोविन्दप्रसाद, (२०३१) **पूर्वीय काव्यसिद्धान्त,** (काठमाडौं: ने.रा.प्र.प्र.) ।

भट्टराई शरदचन्द्र, (२०५०) **माध्यमिक नेपाली गद्याआख्यान,** (काठमाडौं: ने.रा.प्र.प्र.) ।

शर्मा हरिप्रसाद, विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका कथा (२०५७), दो.सं. (ललितपुर: साझा प्रकाशन) ।

भुसाल, विष्णु प्रसाद (२०६२) **नेपाली बाल साहित्यमा गोरख बहादुर सिंहको योगदान,** त्रि.वि. अप्रकाशित शोध पत्र ।

लाल लक्ष्मिनारायण, (वि.सं. २०२०) **हिन्दी सात्यिकोश - भाग १,** (वाराणसी: ज्ञानमण्डल लिमिटेड) ।

लाल लक्ष्मीनारायण, (२०४२) **हिन्दी साहिकोश भाग १**, ते.सं. (वाराणासी: सं.) ।

शर्मा, गिरिराज (२०६६ कार्तिक-पुस) **अन्तर्ध्वनि,** (वर्ष -४२, पूर्णाङ्क २४) दाङ, राप्ती साहित्य परिपद ।

शर्मा मोहनराज, (२०५६, भदौ) **लघुकथा: लघुतम आख्यान**, **मधुपर्क,** (पूर्णाङ्क ३६:२ ।

शर्मा मोहनराज, (२०५८) **कथाको विकासप्रक्रिया,** ते.सं., (लतिलपुर: साझा प्रकाशन) ।

शर्मा मोहनराज, (२०५९ साउन-असोजन) **नेपाली लघुकथाको सिद्धान्त र विश्लेषण** समकालीन साहित्य, पूर्णाङ्क ।

सुवेदी राजेन्द्र, (२०५३) **लघुकथाको परिचय विकास र वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा लघुकथाको महत्व**, अप्र. कार्यपत्र: ।

समीर रवीन्द्र, (२०५३) **तेस्रो आँखामा** लघुकथा सग्रह, काठमाडौँः इन्द्रणी अफसेट ।

सिंह, गोरख बहादुर (२०५५, आश्विन) **पहिरो थुप्रिएको बगर** लघुकथा सङ्ग्रह, कमला देवी अफसेट, शारदा सिंह, काठमाडौं ।

सिंह, गोरख बहादुर (२०६५- मंसिर) **नगर सभाको पाँचौ दिन** लघुकथा सङ्ग्रह, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

क्षेत्री तुलसीबहादुर र अरु सम्पा. (२०४७) **सम्मेलन कथा सङग्रह** दो.सं. (दार्जिलिङ्ः नेपाली साहित्य सम्मेलन) ।

त्रिपाठी बासुवेद र अरु, सम्पा. (२०५४) **नेपाली कविता भाग-४**, ते..सं., (ललितपुरः साझा प्रकाशन) ।

श्रेष्ठ दयाराम, सम्पा. (२०३९) **पच्चीस वर्षका नेपाली कथा,** (काठमाडौँः ने.रा.प्र.प्र.) ।

श्रेष्ठ दयाराम, (२०५६ भदौ), **नेपाली लघुकथाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा स्वरूप मधुपर्क,** (पूर्णाङ्क ३६२ ।

अङ्ग्रेजी सन्दर्भसूची

Irving howe **short stories** (1998)**:** 5th print, New York, Santam Books, Preface.

J.A. Simpson and E.S.C. Winner (Prep.) (1991) **The oxford English Dictionary,** Second Ed. (Vol. XV. Oxford University Press) .

M.H. Abrams. A Glossary of literary term, 7th Ed., (2000) (New Delhi, Asia PTE Ltd. Harcaurt Collage Publishers).

M.H. Abrams. Glossary of literary term, Ibid.